

UDK:811.111'373.611:338:48

Gulbahor ABDUXALILOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: abdukhaliilovagulbahor@gmail.com

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Sh.Aripova taqrizi asosida

FORMATION OF TOURISM WORDS IN ENGLISH BY BORROWED SUFFIXES

Annotation

In this article, the author has analyzed some words and phrases related to the field of tourism in the English language, which are formed through suffixes adopted from Romance languages. Along with the analysis, the author attached importance to the etymology of words and phrases. The research results in the article serve as a useful resource for in-depth knowledge of the English language and the study of tourism.

Key words: Borrowed suffixes, word formation, formed nouns, abstract nouns, verb stems, word order, word structure, tourism.

ОБРАЗОВАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ СЛОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЗАЙМСТВОВАННЫХ СУФФИКСОВ

Аннотация

В данной статье автор проанализировал некоторые слова и словосочетания, относящиеся к сфере туризма в английском языке, которые образованы посредством суффиксов, заимствованных из романских языков. Наряду с анализом автор придавал значение этимологии слов и словосочетаний. Результаты исследования в статье служат полезным ресурсом для углубленного знания английского языка и изучения туризма.

Ключевые слова: Заимствованные суффиксы, словообразование, образованные существительные, абстрактные существительные, основы глаголов, порядок слов, структура слова, туризм.

INGLIZ TILIDA TURIZM SOHASIGA OID SO'ZLARNI O'ZLASHTIRILGAN SUFFIKSLAR ORQALI YASALISHI

Annotatsiya

Ushbu maqolada avtor roman tillaridan o'zlashtirilgan suffikslar orqali yasalgan ingliz tilidagi turizm sohasiga oid bir necha so'z va iboralarni tahlil qilgan. Tahlil barobarida avtor so'z va iboralarni etimologiyasiga ham ahamiyat bergan. Maqoladagi izlanish natijalari ingliz tilini chuqur bilishda va turizm sohasini o'rganishda foydali manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: O'zlashtirilgan suffikslar, so'z yasash, yasama otlar, mavhum otlar, fe'l o'zaklari, so'z turkumi, so'zlarning tarkibi, turizm.

Kirish. Zamonaviy hayot va zamonaviy jamiyatning muhim elementi bo'lgan turizm, unga bog'liq barcha infratuzilmalarning rivojlanishida bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida qaraladi. Zamonaviy turizm transport, ijtimoiy va xizmat ko'rsatish sohalarining yuqori darajada rivojlanganligiga asoslanadi, bu esa pirovardida uni iqtisodiyotning yuqori daromadli sohasiga aylantiradi. Shu bilan birga turizm, xalqaro miqyosda eng istiqbolli faoliyat sohasi sifatida e'tirof etilgan bo'lib, u nafaqat iqtisodiy o'sish, valyuta tushumlari va bandlik yaratish, balki ekologik, madaniy va ijtimoiy ongni mustahkamlash, tinchlik-osoyishtalikni ta'minlash va xalqaro hamkorlikni tan olishda ham muhim ahamiyatga ega.

M.A. Vinokurovning fikricha, turizm nafaqat sayyohat va dam olish, balki xalq diplomatiyasini rivojlantiradi, hududlar va davlatlar o'rtasidagi munosabatlarni barqarorlashtiradi [1].

Zero, "Boshqalarni bilish orqali o'zini bilish" [2] turizm va sayyohatning eng muhim madaniy funksiyalaridan biri ekan, turizm sohasini chuqur o'rganish, yurtimizda turizm yo'nalishida olib borilayotgan islohatlarga xissa qo'shish, mamlakatimizda turizm sanoatini rivojlantirishda albatta tilshunoslar zimmasiga ulkan vazifalar yuklanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Butun dunyoda jadal rivojlanayotgan turizm industriyasi o'z tiliga

ega bo'lganligi sababli so'ngi o'n yillikda turizm nutqi (turizm diskurs) sohasida lingvistik tadqiqotlar faol olib borilmoqda. Turistik nutqning tipologik holati va turizm sohasidagi nutqning dominant xususiyatlarini O.R. Bondarenko, turistik nutq va uning reklama xususiyatlarini V.A. Maslova, YE.YE. Menshikova, M.G. Voxrisheva, N. V. Filatova va N.A. Tyulnova ilmiy taxlil qilgan. S.A. Pogodayeva turistik nutqdagi argumentatsiyaning lingvistik vositalarini o'rgangan[3]. Turizm leksikologiyasi yo'nalishida bir necha olimlar jo'shqin faoliyat olib borgan. Ulardan I.N. Konopleva, L. P. Krisina, T. A. Aleksandrovoy, L. V. Aminovoy, T. M. Belyayevoy i V. A. Xomyakova, V. A. Xomyakova, T. Dalzella, Dj. Draskau, T. Inskipa, E. Matiellou, R. Portera va S. B. Fleksnera. L. Soudek va S.P. Paliy kabi tilshunos olimlar ingliz tilida so'z yasashning affiksatsiya usuli eng sermaxsul usullardan ekanligini e'tirof etgan[4].

Ingliz tilida so'z yasovchi suffikslar kelib chiqishi jihatidan turlichadir: a) sof ingliz (german) suffikslar: er, dom, ess, hood, ing, ship, ness, man. b) ingliz tiliga o'zlashtirilgan suffikslar: or, ant, ist, ment, ee, sion, tion, ation, fication, acy, age, ery-ry va boshqalar [5].

Muhokama va natijalar. O'rta asrlarda ingliz tilining lug'at tarkibi, tarkibida -ion, -tion, -sion, -ation, -fication, -lization suffikslari bo'lgan roman tillaridan o'zlashtirilgan yasama mavxum otlar hisobiga ancha boyidi:

attraction
vacation
reception
commission
invasion

diqqatga sazovor joy
ta'til
qabulxona
mukofot puli
xujum, bosqin

division acidulation acceptation hospitalization cannibalization commodification diversification beautification	bo'lim zaxarlanish qabul qilish kasalxonaga joylashtirish kannibalizatsiya (bozordagi maxsulot o'rini boshqa yangi maxsulot egallashi) mahsulotga aylantirish diversifikatsiyalash sharoitlarni yaxshilash
--	---

Manba: Philip Durkin, The Oxford handbook of lexicography. Oxford University Press. 2016.- 400 p.

O'zlashtirilgan suffiksalar yordamida yasalgan turizm sohasiga oid so'z va iboralarni bir nechasini taxlil qilamiz:

{ment} suffiksi XII asrda fransuz tilidan fe'llardan yasalgan mavhum otlar bilan o'zlashtirilgan. Ingliz tilida {ment} suffiksi aqliy yoki his-tuyg'uga oid holat ma'nosini ifodalovchi fe'llardan mavhum otlar yasab, o'zak ifodalagan holatda, sifatda yoki vaziyatda bo'lish ma'nolarini bildiradi:

astonish + ment = astonishment – xayron bo'lish
[fe'l+suffiks] = [ot]

excite + ment = excitement – hayajonlanish
[fe'l+suffiks] = [ot]

O'zakdan anglashilgan faoliyatni amalga oshirish xarakati yoki shu faoliyatni amalga oshirilganligi haqidagi dalil, fakt ma'nosi bildirish uchun {ment} faol, xarakatdagi ma'noli ish-xarakatni anglatuvchi o'timli fe'l o'zaklari bilan birikadi:

embank + ment = embankment – mustaxkamlangan qirg'oq

[fe'l + suffiks] = [ot]

pave + ment = pavement – yo'lak (tratar) [fe'l + suffiks] = [ot]

Yuqorida qayd qilinganidek, {ment} suffiksi faol ma'noli ish xarakatni anglatuvchi o'timli fe'llar va aqliy yoki his-tuyg'uga oid holat ma'noli fe'l o'zaklari bilan birika oladi. {ment} bilan birikadigan ko'pgina fe'l o'zaklari tarkibida {en, em, be}, {le, er, ish} va boshqa suffiksalar bo'ladi: employ + ment – bandlik, enroll + ment – ro'yxatga olish, bewilder + ment – anglashilmovchilik, abolish + ment – bekor qilish.

{ment} suffiksining fe'l o'zaklariga qo'shilishi yozuvda ba'zi o'zgarishlarga sabab bo'ladi: undoshdan keyin turgan, oxirgi unli tovush "u", "i" ga aylanadi va unga {ment} suffiksi qo'shiladi:

merry + ment = merriment – xursandchilik

jolly + ment = jolliment – xurramlik

{yeru} suffiksli yasama otlar. XII asr boshlarida ingliz tiliga asosan fransuzcha so'zlar kirib kelishi oqibatida ingliz lug'atida {yeru, ru} suffiksli yasama so'zlar paydo bo'ldi: delivery – yetkazib berish (fransuzcha "delivrer"), grocery – oziq-ovqat do'kon (fransuzcha "grosserie").

Ingliz tilida ushbu suffiksning ikkita formasi {-yeru va -ru} mavjudligini fonetik sabablari bor. {yeru} shakli bir bo'g'inli o'zaklardan otlar yasash uchun qo'llaniladi: bribe + ery – poraxo'rlik, cook + ery – pazandalik

Agar ushbu suffiksalar yordamida otlar yasaladigan bir bo'g'inli so'zlarda qisqa unli bo'lsa, u holda oxirgi undosh ikkilanadi: jobbery – chayqovchilik, pottery – kulolchilik.

{ru} shakli birdan ortik bo'g'indan iborat bo'lgan va urg'usi oxirgi bo'g'inga tushmaydigan o'zaklar bilan birikadi. Bunday so'zlar, odatda, [t, d], [sh, n, l] undoshlariga tugallanadi: revel + ry = revelry – ziyofat, jewel + ry = jewelry – zeb-ziynat, merchand + ry = merchandry – savdo-sotiq, palmist + ry = palmistry-folbinlik.

Bundan tashqari, ushbu suffiks birikadigan o'zaklar urg'uli unliga yoki diftongga tugallanadigan hollarda {ru} shakli qo'llaniladi: satisfactory – qoniqarli natija, diary – kundalik.

{asu} suffiksli yasama otlar. -asu suffiksli dastlabki so'zlar ingliz tiliga XIV asrda kirib keldi. -asu suffiksli amalda roman tilidan kelib chiqqan {ate va at} suffiksli co'zlarga birikib umumiylik, jamoa, kollektivni va shaxsning faoliyat turini anglatib, jamlovchi ma'nolarni beruvchi otlarni yasagan: delegate – delegacy – delegatsiya, aristocrat – aristocracy – aristokratiya, pirate – piracy – qaroqchilik, diplomat – diplomacy – diplomatiya.

Yana, {asu} suffiksli o'zi yasagan otga yasama so'z zagi ko'rsatgan sifat yoki holatning mavhum ma'nosini beradi: delicacy – noziklik, efficacy – samaradorlik, accuracy – aniqlik.

{age} suffiksli yasama otlar. XIII asrda fransuz tilidan ingliz tiliga -age suffiksli ko'plab so'zlar kirib keldi: massage – silash, mirage – sarob, barrage – to'ciq.

{age} suffiksli ko'pincha o'lchov birliklarini anglatuvchi ot o'zaklari bilan birikadi: millage – kilometr, percentage – foiz, footage – metraj / uzunlikni o'lchash, hourage – soatlab o'lchash.

{age} suffiksli eltish, saqlash, o'rnatish, mustaxkamlash harakatlarini yoki "o'zak ko'rsatgan vaziyatda bo'lishlik" ma'nosini ifodalashi mumkin: carriage – eltish, storage – saqlash, passage – o'tkazish, moorage – qayiqalar to'xtash joyi, package – qadoqlash, portage – jo'natish.

{ist} ingliz tilida so'z yasovchi element sifatida qabul qilingan. {ist} suffiksli (fransuz tilida -iste, lotinda -ista, german tilidan -istes) zamonaviy ingliz tilida nafaqat roman tillaridan o'zlashtirilgan so'zlarda, balki yangi yasama so'zlarda ham uchraydi. Roman tillarida {ist} suffiksli ot o'zaklaridan ot turkumidagi so'z yasagan va bu xususiyatini u ingliz tilida ham saqlab qolgan:

tour - tur + ist = tourist – turist [ot+ suffiks]

reception - qabulxona + ist = receptionist – bosh ma'mur [ot+ suffiks]

orchard - bog' + ist = orchardist – bog'bon [ot+ suffiks]

vacation - ta'til + ist = vacationist – dam oluvchi [ot+ suffiks]

{ist} suffiksli sifatlar bilan ham birikishi mumkin. Bunday yasama so'zlarning o'zaklari {al} suffiksli o'zaklardir. Ular odatda o'zakdan anglashilgan ilmiy yoki siyosiy oqimlarga karashlilikni ifodalaydi:

natural – tabiiy + ist = naturalist – tabiatshunos [sifat+suffiks]

environmental - ekologik + ist = environmentalist - ekolog [sifat+suffiks]

{ist} suffiksli zamonaviy ingliz tilining eng sermaxsul suffiksdir. U mashhur shaxs nomlari, fandagi turli ta'limot, nazariya, oqim, ma'lum bir qarashlarning avtorlarini bildiruvchi otlar bilan birikib, shu ta'limot, nazariya, g'oyaviy oqim, fandagi yo'nalishlar, qarashlar va shu kabilarning izdoshlari va davomchilarini anglatadi. Odatda bunday so'zlarning tarkibida {ism} suffiksli bo'ladi:

humanism	humanist	insonparvar
opportunism	opportunist	muxolifatchi
racism	racist	irqchi
socialism	socialist	sotsialist

Fransuz tilidagi sifatdoshdan o'zlashtirilgan {yeye} suffiksi ingliz tilida so'z yasovchi qo'shimcha sifatida keng qo'llanilmadi. [6] Bu suffiksning kam unumligini sababi, asosan bu qo'shimchaga bog'lana oladigan fe'l o'zaklari semantik guruhlarining son jihatdan kamligidir, bu asosan yuridik va ma'muriyatga oid terminlar: lessee – ijarachi, employee – ishchi, refugee – qochoq, detainee – maxbus.

{ity} suffiksli yasama otlar. Ingliz tilida -ity suffiksli mavhum otlar soni ko'pligining sababi shundaki, juda ko'p -ity suffiksli otlar yoki bevosita lotin tilidan yoki fransuz tili vositasida o'zlashtirilgan bo'lib,

inglizcha o'zaklarga nisbatan ancha ko'p bo'lgan lotincha va fransuzcha sifat o'zaklaridan ingliz tili negizida yasalgan mavhum otlarni tashkil etadi:

adversity – falokat, accessibility – foydalanish imkoniyati, antiquity – antik davr, celebrity – mashxurlik.

{ant/ent} suffikslari odatda (y, ate) suffiksli fe'l o'zaklariga birikib ish xarakatni bajaruvchi shaxs otlarini yasaydi: communicate – communicant – suhbatdosh, participate – participant – ishtirokchi, occupy – occupant – bosqinchi, defy – defiant – e'tirozchi.

{ant/ent} suffikslari {ance, -ence} kabi suffiksli ot o'zaklariga birikib xususiyat va holatni ifodalovchi sifatarni yasaydi:

arrogance - arrogant – dimog'dor [ot] +[suffiks] = [sifat]

convenience - convenient – qulay [ot] +[suffiks] = [sifat]

difference - different - turli [ot] +[suffiks] = [sifat]

{or} suffiksi yordamida yasalgan so'zlar. O'rta asrlarda ingliz tiliga roman tillaridan o'zlashtirilgan so'zlar, shu jumladan, -or suffiksiga tugallanuvchi otlar tilning lug'at

tarkibida paydo bo'ldi: spectator – tomoshabin, supervisor – boshqaruvchi, elevator – lift.

Zamonaviy ingliz tilida {or} suffiksi odatda tarkibida -ate qo'shimchasi bo'lgan fe'l o'zaklariga, yoki roman tilidagi sifatdosh ikki formasidan kelib chiqqan o'zaklarga birikadi (ingliz tilida bunday fe'llar odatda t tovushiga tugallanadi):

accommodate – accommodator – joylashtiruvchi [fe'l+ or] = [ot]

facilitate – facilitator – ko'maklashuvchi [fe'l+ or] = [ot]

visit + or = visitor - tashrif buyuruvchi [fe'l+ or] = [ot]

invest+ or = investor – sarmoyachi [fe'l+ or] = [ot]

{or} suffiksi ilmiy tilga daxldor bo'lgan fe'l o'zaklari bilan birika olgan. Odatda ular ilmiy, texnikaga oid va boshqa terminlardir: [7] accelerator – tezlatgich (gaz beruvchi), generator – generator, operator – operator, reactor – reaktor.

Shaxs ma'nosidagi {or} suffiksli ko'pgina otlarda fe'l o'zaklarini erkin ajratib yuqorida aytilgan semantik guruhlar (ko'proq yuridik va siyosiy terminlar) ga birlashtirib bo'lsada, bunday otlarning birortasi ham ingliz tili negizida yasalmagan: ambassador – elchi, emperor – imperator, editor – redaktor, chancellor – kansler, governor – gubernator, solicitor – advokat, mayor – shahar xokimi, councillor – maslahatchi.

Xulosa. Shunday qilib, yuqoridagi turizm sohasiga oid so'z va iboralar misolida suffikslar bir so'z turkumidan boshqa so'z turkumini yasashda xizmat qilishiga amin bo'ldik. Suffikslar leksik-semantik jihatdan shaxs oti, narsa buyum nomi, o'rin-joy va mavxum tushunchalarni yasash ekan. Ingliz tilida so'z yasashi bo'yicha ot eng boy so'z turkumi hisoblanar ekan. Ingliz tilida otlar o'zagiga boshqa so'z turkumlariga nisbatan ko'proq suffiks olar ekan.

ADABIYOTLAR

1. Vinokurov M.A., Chto takoye turizm? //Izvestiya Baykalskogo gosudarstvennogo universiteta. 2004. - №3, 1-3 s.
2. Borovinskaya D.N., -Turizm: sovremenniy podxod k issledovaniyu
3. //Filosofiya i kultura. 2018. № 2. 14 c, Zaxarova L.N. Turizm kak sotsiokulturnoye yavleniye. Tyumen: Izdatelstvo Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2013,124 c.
4. Bondarenko O.R., Dominant properties of the English-language discourse of the tourism sector as the basis of the discursive competence of professionals. //Herald Moscow State Linguistic University. Moscow, 1012 No.5. 64-74 p. Maslova V.A., Introduction to cognitive linguistics /Moscow, 2011, p 296. Tyulenova N.A., Dissertation for the scientific title of Candidate of Philological Sciences. Linguocognitive strategies for positioning and promoting tourism services in Russian and Anglo-American advertising. Omks, 2008, p 269. S.A., Pogodayeva, Yazikoviy sredstva argumentatsii vo fransuzskom turisticheskoy diskurse: tekst. diss. kand. filol, nauk. Irkutsk, 2008, 20 s.
5. Dyachkova YE.S., Polusuffiksi i obrazovaniya s nimi v sovremennom angliyskom yazike. Avtoreferat. VAK RF10.02.04., 2011, 6-7 s.
6. Vosiyeva SH., Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari. Buxoro, 2018, 57 b.
7. Sokolova A. A., Fransuzkoye zaimstvovaniye v angliyskom yazike //Sifrovaya nauka, UDK 81. № 4. Rossiya 2021, 21-24 s.
8. Bo'ronov J., Hoshimov O., Ismatullayev X., "Ingliz tili grammatikasi" Toshkent: 1978, 67 b.
9. <https://nbpublish.com/library>
10. <https://www.etymonline.com>
11. <https://www.vocabulary.com>
12. <https://www.fayllar.org>.